

МЛАДОСТТА И ЗРЕЛОСТТА НА КРИТИКА

Когато отбелязваме кръгла годишнина, акцентът пада върху онова, което остава като влог в литературата ни. При Георги Цанев има предостатъчно върху какво да се поставят такива акценти.

Неспокойната му творческа младост е свързана с подема на революционната ни литература. Той защити още с първата си статия (в „Младееж“, 1922) интернационалната стихия на Смирненски, който като предан „син на народа“ възпя „възжеленията на цялото човечество“ за повече красота и щастие. Буржоазните критици отричаха правото на поета да се превърне в „духовен водач, пророк и тълмач на своя народ“, затова Георги Цанев, с присъщото му темпераментно перо заклея „безпристрастият“ на критиците, отровени от „предразсъдъците“ на стария свят: „Колко малко се интересуват тия господа от културата, която твори пролетариатът. А за отричане са готови винаги: подлиците лъжат, искрените не знаят, не познават, не разбират. Защото гледат през стъкла, покрити с праха на миналото.“

В своите пламенни статии от онова сурово и романтично време критикът насочва младите поети към „революционните борби за осъществяване на комунизма“, към онези мечти и блянове, осветени от огромната заря на Октомври. Той изисква от тях да наситят своя стих с патоса на „героичното“, на „борческото“, но на социална основа. Пледира за прякото им участие в борбата и в живота на отрудените хора, за да почувствуват и преживеят отблизо „техните настроения, чувства, желаниа“, за да ги „възсъздадат после искрено, естествено, без позирание“. Отрича безизразния патос, голата реторика, революционната фразеология, оскъдните чувства и настроения, липсата на убедителни образи. Ратува за проникновена поезия, която да сгръва душите и да се чувствува от народа като „необходима, искрена изповед“. Мечтае за значителни художествени обобщения в литературата, за зрели творби, които да се запечатват в съзнанието и да разпалват въображението. Той възлага на твореца участието на неспокоен тръбач на своето време и изисква от него целия му творчески огън, цялата му вдъхновена душа, за да се превърне в достоен певец на своята класа, за да превъплъти в художествени идеи и образи огромния пролетарски идеал — комунизма. Като се възторжава от завоеванията на световния пролетариат, като сочи пътя на социалната поезия, Георги Цанев се обръща към младия пролетарски поет: „Бъди искрен, пиши, когато имаш какво да кажеш, когато не можеш да мълчиш — и ти ще дадеш ценни работи, поетични творения, които ще говорят на сърцата на другите това, що са дозели от твоето.“ И той брани младите поети от пристъпите на оная антисоциална

и „мъртва поезия“, от модните увлечения, от „безсилието“ в поезията, от мистицизма и духовната мъгла. . .

За известен период той престава да воюва за пролетарското революционно изкуство, но и сега поддържа необходимостта от демократичност в литературата ни. Става дума за времето, когато сътрудничи в „Златорог“. Творческата младост на критика, неговата дръзновеност, художествена възискателност и принципност остават неизменни съпътници в неговата критическа и преподавателска практика. Като учител по литература и особено като редактор на „Изкуство и критика“ (1938—1943) Георги Цанев защитава реализма в литературата, привлича за сътрудници такива писатели като Радевски и Караславов и насърчи младите дарования В. Петров, П. Вежинов, Б. Райнов и други. . . Завоеванията на реалистичната литература той брани и като редактор на „Изкуство“ (1945—1948), като професор и завеждащ катедра по история на родната литература в Софийския университет, като директор на Литературния институт при БАН. . . Качествата му на литературен критик и историк най-ярко се очертават в неговата творческа продукция. Писатели и творчество, 1932; Литературни студии, 1938; Проблеми на днешната българска литература, 1939; Идеи и образи, 1944; От символизъм към реализъм и социална поезия, 1948; Пътят на Яворов, 1947; Страници от историята на българската литература, 1953, 1956, 1958; По пътя на реализма, 1960; Критика, 1961; Писатели и проблеми, 1965; Традиция и новаторство, 1965.

Голямата любов към литературата и писателите е една от най-драгоценните черти на Георги Цанев. С много искрена обич той писа за неподражаемия талант на Смирненски, за неговата поетика и идейно-емоционална сила, за боевия устрем и гражданска тревога. . . С не по-малка загриженост той утвърди първите творчески завоевания на Разцветников, Каралийчев, Фурнаджиев, Е. Попдимитров. . . А по-късно и за отделни книги и творци като Стаматов, Г. Райчев, Д. Пантелеев, Ат. Далчев, Йовков, О. Василев, Страшимиров, И. Волен, Б. Шивачев, Св. Минков, Ст. Загорчинов, Г. Караславов, П. Вежинов, А. Каменова и много други. . .

Георги Цанев притежава остро и опитно око на литературен ценител и много рядко се излъзва в своята литературна прогноза. Неговият критерий е верен, изпитан неведнъж. Дори и когато е усетил неточност в своя поглед, той бърза да се коригира, да уточни художествената си оценка, да внесе яснота.

Всеки, който отблизо е следил развитието на българската литература от последните няколко десетилетия, не би могъл да не признае, че Цанев се изказа още на времето почти за всички по-значителни явления в литературния ни живот. Той е един от критиците, които трайно свързват имената си с ония писатели, които възняха народния подвиг и великата епопея на Септември 1923. Той противопостави тяхната жизнена поезия на немичната „мъртва поезия“, плод на „болна амбиция“ и „хлавава рожба на бездарност“. . . И по-късно през 30-те години той вложи достатъчно усилия, за да утвърди писателите реалисти от по-старото и „средно“ литературно поколение. И така той утвърди и себе си като литературен критик, чийто принос в литературата днес е безспорен.

В цялостния процес на политическо развитие и литературно преустройство у нас след народната победа Георги Цанев бе погълнат в работата си за преоценка на литературното наследство и отбеляза значителни достижения. Той подхожда с такт към естетическите стойности и утвърждава революционните и прогресивни традиции на миналото, раз-

крива конкретното съдържание, отразено в художественото творчество на писателите-реалисти и то с чувството за отговорност, с изискванията на съвременника, пред когото трябва да се покажат богатствата на миналото. Ценни са неговите студии за наследството, статиите му за Вазов и Алеко, за Елин Пелин и Стаматов, за Пенчо Славейков и Яворов, за Смирненски, Гео Милев и Вапцаров. . . И като литературен историк Цанев проявява любов към „черната работа“ в научното изследване, показва умение да пресъздава литературно-историческата атмосфера и особено да подчертава специфичните особености в портрета на нашите майстори на словото. Като не се превръща в литературен „регистратор“, той открива редица нови черти от творческите им физиономии. В своята практика той промени някои свои становища и концепции за отделни творци и непрекъснато се освобождава от традиционализма и закостенялостта в някои свои схващания, преодоляваше шаблоните и каноните на мисълта, търсеше нови свои решения. . .

Литературно-критическите и историко-литературните статии на Георги Цанев — „От символизъм към реализъм и социална поезия“, „Начало и развой на критическия реализъм в българската литература“, „Октомврийската революция и българската литература“, „Някои проблеми на българския исторически роман между двете световни войни“, „Литературната критика след Девети септември 1944 г.“ и „Традиция и новаторство в българската литература“ представляват несъмнен влог в проникновеното изучаване на най-съществените явления и закономерности в литературния процес и в сложното развитие на родната ни литература.

Цели четири десетилетия нашият юбиляр живя и живее с потребностите на родната литература, отзоваваше се и се отзовава по проблемите на нейното развитие и насърчава най-ярките и жизнени дарования. В последно време той отново се възвръща към своята „първа любов“ — литературната критика и написа вдъхновени портрети на Фурнаджиев, Разцветников и Радевски.

С точни знания и художествен усет, с проникателен поглед и жив стил Георги Цанев съумява да подчертае неповторимото у всеки автор. да усети неговия „аромат“, да наблегне на главното в поетическите търсения на художника и да му разкрие творческа перспектива. И в своите прогнози той се позовава преди всичко на темперамента на твореца, на неговите възможности и лични предпочитания. С едно вътрешно чувство за своеобразието на художника той раздвижва и своя език, доближава се до поетическия му свят и долавя вътрешните му гласове, асоциативни образи, емоции, внушения, обобщения, идеи и преживявания. Тази близост до твореца му позволява да зафиксира с графична лекота образа на поета и с ясна мисъл да произнесе своите оценки за него. И когато утвърждава, и когато отрицава Георги Цанев е винаги неспокоен, страстен и категоричен. Особено когато полемизира: тогава той спори с граждански патос, темпераментно, безапелационно, с творчески жар. . . Тъкмо с тези си качества на търсец литературен критик и неспокоен изследовател на литературната ни история Георги Цанев се наложи като един от видните и авторитетни съвременни литературоведи.

В деня на неговата седемдесетгодишнина от все сърце му пожелаем все същото безпокойство и артистична младост, за да може и в годините на зрелостта да работи с непресекаващ подем, да реализира всички свои творчески планове и още много петилетки да е сред младостта на родината. . .

ЛИТЕРАТУРНА МИСЪЛ